

راهبردهای گسترش و تثبیت محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی

نویسنده

دکتر مجید رمضان

www.ketab.ir

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

مرکز انتشارات راهبردی

تهران - زمستان ۱۴۰۰

سرشناسه	رمضانی، مجید، ۱۳۳۸-
عنوان و نام پدیدآور	راهبردهای گسترش و تثبیت محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی/نویسنده مجید رمضانی
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحصیلات راهبردی، مرکز انتشارات راهبردی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۳۹۴ ص.: جدول (رنگی)، نقشه (رنگی).
شابک	978-622-248-398-2
وضعیت فهرست نویسی	فبا
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	امنیت بین‌المللی -- ایران Security, International-- Iran امنیت ملی -- ایران -- جنبه‌های سیاسی National security -- Political aspects -- Iran
موضوع	ایران -- روابط خارجی -- آسیای مرکزی Iran -- Foreign relations -- Asia, Central آسیای مرکزی -- روابط خارجی -- ایران Asia, Central -- Foreign relations-- Iran
رده بدی کنگره	JZ۶۰۰۹
رده بدی دیویی	۳۵۵/۰۳۳۰۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۸۶۷۸۶۵۵
اطلاعات رکورد کتابشناسی	فبا

راهبردهای گسترش و تثبیت محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی

نویسنده: دکتر مجید رمضانی

ویراستار علمی: دکتر محمد شاه‌محمدی

ویراستار ادبی: معصومه مهدوی پور، معصومه اشتری ماهنی

ناظر ویراستار: مرتضی چشمه‌نور

صفحه‌آرا: علی مهدی‌زاده

طراح جلد: زهرا مهدوی

نویت چاپ: اول - ۱۴۰۰

ناشر: انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه -

قیمت: ۸۵۰۰۰۰ ریال

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است.

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

مرکز انتشارات راهبردی

نشانی انتشارات: تهران. ضلع شمالی بزرگراه شهید بابایی، بعد از اتوبان هنگام،

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی

نشانی اینترنتی: www.sndu.ac.ir

تلفن ۲۲۹۷۰۳۴۳

سخن ناشر

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی به عنوان سازوکاری علمی و سازمانی در توسعه ادبیات راهبردی و آموزش مدیران عالی کشور در حوزه مسائل راهبردی، دفاعی و امنیتی، با بهره‌گیری از بنیان‌ها و نظریه‌های بومی، در صدد تدوین راهبردهای تعالی‌بخش به منظور تحقق اهداف منبعث از رسالت و مأموریت علمی خویش است.

این دانشگاه و پژوهشگاه از مراکز علمی کلیدی و حساس در عرصه مسائل راهبردی است که از بدو تشکیل و راه‌اندازی آن پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی در صحنه آموزش مسائل دفاعی-امنیتی به منظور کادرسازی متناسب با اهداف مقدس جمهوری اسلامی در سطوح مدیران عالی کشوری و لشکری پیش‌قدم بوده و وظیفه خطیر خود در جهت آموزش فرماندهان و مدیران عالی‌رتبه کشور را سرلوحه تمامی برنامه‌ها قرار داده است.

این امر هنگامی مهم‌تر می‌نماید که نگاهی پژوهشی و عمیق به پیرامون کشور، منطقه و جهان داشته باشیم؛ چراکه با ظهور تهدیدات نوین در عرصه بین‌الملل، لزوم داشتن چنین کانونی برای به‌هنگام نگاه داشتن مدیران عالی و فرماندهان نظامی کاملاً ملموس خواهد بود. از سوی دیگر ایده ایجاد تمدنی بزرگ موجب می‌شود تا این تلاش و تعهد موجب توسعه همکاری‌ها و ترغیب سازمان‌هایی گردد که برای پیروی از این هدف متعالی و ایجاد تحول در برنامه‌ها و فعالیت‌ها تولید و توزیع ادبیات راهبردی را یاری نمایند.

با نگرش به این رویکرد و اهمیت موضوع، لزوم تولید و توزیع ادبیات راهبردی در دانشگاه و پژوهشگاه که ماحصل تلاش اساتید و فرهیختگان متخصص در علوم راهبردی و دانش‌آموختگانی است که با نهایت تلاش و کوشش مدت‌زمان مفیدی از دوران زندگی خود را جهت فراگیری مفاهیم و اصول علوم راهبردی و تدوین رساله دکتری در دانشگاه و پژوهشگاه طی نموده‌اند، نمایان می‌گردد.

در این راستا مرکز انتشارات راهبردی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی در سه حوزه مدیریت راهبردی، دفاع ملی و امنیت ملی با اهتمام به برنامه‌ها و در چهارچوب اهداف و مفاهیم عالیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و تدابیر رهبر معظم انقلاب اسلامی و فرماندهی کل قوا حضرت امام خامنه‌ای مدظله العالی، سعی در انتقال مفاهیم و آموزه‌های خود به سطوح مختلف مدیران و ارکان جامعه داشته و در این بستر دست‌های برتوانی که نیل به این اهداف را تسهیل می‌نمایند به گرمی می‌فشارد.

و ما توفیقی آلا بالله علیه توکلت و الیه انیب
دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

www.ketab.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۵
فصل اول: مفاهیم و تعاریف امنیت	۲۱
مقدمه	۲۳
امنیت از منظر اسلام	۲۵
ابعاد امنیت	۲۸
سطوح امنیت	۳۴
محیط امنیتی	۳۶
ویژگی ها، صفات و کارکردهای محیط امنیتی	۳۸
محیط امنیتی و امنیت محیطی	۴۲
مفهوم تثبیت و گسترش محیط امنیتی	۴۳
جمع بندی	۴۴
فصل دوم: نظریه های امنیت	۴۷
مقدمه	۴۹
نظریه واقع گرایی	۴۹
رهیافت رئالیسم و امنیت ملی	۵۰
نظریه کلاسیک مجموعه امنیتی	۵۲
نظریه مجموعه امنیت منطقه ای	۵۴
الزامات تشکیل و گسترش مجموعه امنیتی منطقه ای	۵۶
جمع بندی	۵۸
فصل سوم: محیط امنیتی در اسناد بالادستی	۵۹
مقدمه	۶۱
بیانات و تدابیر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در حوزه محیط امنیتی ج.ا.ایران	۶۱
محیط امنیتی ج.ا.ایران در قانون اساسی	۶۴
محیط امنیتی ج.ا.ایران براساس سند چشم انداز ۱۴۰۴	۶۵
محیط امنیتی ج.ا.ایران (روابط سیاسی، دفاعی و امنیتی با کشورهای همجوار) در سند برنامه ششم توسعه	۶۶
جمع بندی	۶۷

فصل چهارم: محیط‌شناسی ژئوپلیتیکی آسیای مرکزی.....	۶۹
مقدمه	۷۱
جغرافیای آسیای مرکزی	۷۳
شاخص‌های قومیتی آسیای مرکزی	۷۵
حاکمیت سیاسی در آسیای مرکزی	۷۶
پیوندهای ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران با منطقه آسیای مرکزی	۷۷
رویکرد سیاسی	۸۰
رویکرد فرهنگی	۸۱
روشنفکران (ضیانیان) در آسیای مرکزی	۸۲
رویکرد امنیتی	۸۲
رویکرد اقتصادی	۸۳
تعارضات ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه آسیای مرکزی	۸۴
علل شکل‌گیری تعارضات ژئوپلیتیکی در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی	۸۴
اهم تعارضات ژئوپلیتیکی کنشگران محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی	۸۵
ویژگی‌های ژئوپلیتیکی کشورهای آسیای مرکزی	۸۸
جمع‌بندی	۱۱۵
فصل پنجم: عوامل اثرگذار در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی	۱۱۷
مقدمه	۱۱۹
ویژگی‌های محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی	۱۲۱
عوامل خارجی اثرگذار محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی	۱۲۴
سطح فرامنطقه‌ای (آمریکا، ناتو، اتحادیه اروپا)	۱۲۴
حضور آمریکا در منطقه و تهدیدات و فرصت‌های آن برای ج.ا.ایران	۱۲۶
حضور ناتو در منطقه و تأثیرات آن بر محیط امنیتی ج.ا.ایران	۱۲۹
اهداف ناتو در گسترش به شرق و آسیای مرکزی	۱۳۱
سطح منطقه‌ای (روسیه، چین، ترکیه، رژیم صهیونیستی، عربستان، افغانستان، پاکستان و هند)	۱۳۹
حضور روسیه در آسیای مرکزی	۱۳۹
روابط روسیه با کشورهای آسیای مرکزی	۱۴۰
اهداف دفاعی-امنیتی روسیه در آسیای مرکزی	۱۴۲

۱۴۵	اهداف اقتصادی و تجاری روسیه در آسیای مرکزی
۱۴۶	رقابت ج.ا.ایران و روسیه در آسیای مرکزی
۱۵۰	حضور چین در آسیای مرکزی
۱۵۰	حفظ تمامیت ارضی و مقابله با بی ثباتی
۱۵۱	پروژه یک کمربند یک راه
۱۵۵	اهداف امنیتی چین در آسیای مرکزی
۱۵۶	حضور ترکیه در آسیای مرکزی
۱۶۰	اهداف حضور رژیم صهیونیستی در منطقه آسیای مرکزی
۱۶۲	حضور و نفوذ رژیم صهیونیستی در آسیای مرکزی و تأثیرات آن در محیط امنیتی ج.ا.ایران
۱۷۱	حضور عربستان سعودی در آسیای مرکزی
۱۷۱	اهداف سیاسی و ایدئولوژیکی عربستان سعودی در آسیای مرکزی
۱۷۲	اهداف اقتصادی عربستان سعودی در آسیای مرکزی
۱۷۵	نقش افغانستان در آسیای مرکزی
۱۷۹	نقش پاکستان در آسیای مرکزی
۱۸۱	نقش هند در آسیای مرکزی
۱۸۴	عوامل داخلی کشورهای آسیای مرکزی
۱۸۶	مواد مخدر
۱۸۷	افراط گرایی اسلامی
۱۹۶	بحران تنش میان هویت های قومی، ملی و طایفه گرایی
۲۰۰	سازه ها و پیمان های منطقه ای
۲۰۰	سازمان همکاری شانگهای
۲۰۵	سازمان امنیت دسته جمعی
۲۰۷	سازمان همکاری اقتصادی اگو
۲۰۸	سازمان همکاری کشورهای مشترک المنافع
۲۰۹	اتحادیه اقتصادی اوراسیا
۲۱۰	عوامل داخلی اثرگذار در راهبرد تثبیت و گسترش محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی
۲۱۱	نگاه امنیتی ج.ا.ایران به آسیای مرکزی
۲۱۳	نفوذ امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی
۲۱۳	ظرفیت های همگرایی منطقه ای ج.ا.ایران در محیط امنیتی آسیای مرکزی

ظرفیت‌های اقتصادی، تجاری و سرمایه‌گذاری ج.ا.ایران در آسیای مرکزی.....	۲۱۶
دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی.....	۲۱۷
روابط فرهنگی ج.ا.ایران با کشورهای آسیای مرکزی.....	۲۲۰
جمع‌بندی.....	۲۲۴
فصل ششم: ارائه راهبردهای گسترش و تثبیت محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی.....	۲۲۷
مقدمه.....	۲۲۹
مختصات و ویژگی‌های محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی.....	۲۳۳
کارکردها و ترتیبات امنیتی اثرگذار در تحولات محیط امنیتی آسیای مرکزی.....	۲۳۷
روابط ج.ا.ایران با کشورهای منطقه‌ای، بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و تأثیرات آن در محیط امنیتی ایران در منطقه.....	۲۳۸
فرصت‌ها و تهدیدات حضور کنشگران رقیب و متخاصم با ج.ا.ایران در آسیای مرکزی.....	۲۵۰
راهبردهای گسترش و تثبیت محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی.....	۲۵۴
ارائه پیشنهادها و پیامدهای اجرای راهبردها.....	۲۵۶
پیشنهادها برای عملیاتی‌سازی راهبرد با اولویت یک.....	۲۵۶
پیشنهادها برای عملیاتی‌سازی راهبرد با اولویت دو.....	۲۵۸
پیشنهادها برای عملیاتی‌سازی راهبرد با اولویت سه.....	۲۶۰
پیشنهادها برای عملیاتی‌سازی راهبرد با اولویت چهار.....	۲۶۱
پیشنهادها برای عملیاتی‌سازی راهبرد با اولویت پنج.....	۲۶۲
پیشنهادها برای عملیاتی‌سازی راهبرد با اولویت ششم.....	۲۶۵
الزامات اجرای برنامه‌های پیشنهادی و حرکت در چهارچوب راهبردهای شش‌گانه.....	۲۶۷
منابع و مأخذ.....	۲۶۹

پیشگفتار

اختلاف و تنش در یک منطقه و وجود سازوکارهایی که این اختلاف را با گفت‌وگو و تفاهم حل و فصل نمایند و از تبدیل آن‌ها به تنش و کشمکش جلوگیری کنند. رسیدن به چنین امنیتی به‌سادگی میسر نیست و روندی طولانی دارد و نیازمند اقدام‌های وسیع در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نظامی است که باید با توجه به توزیع قدرت قابل‌مقبول در بین کشورهای عمده منطقه و نیز به رسمیت شناختن ساختار سیاسی داخلی و مرزهای کشورهای عضو به وجود آید.^۱

امنیت ملی، شامل امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت منابع طبیعی و انرژی، امنیت سرزمینی، امنیت سایبری، امنیت زیست‌محیطی و امنیت انسانی را در برمی‌گیرد؛ بنابراین امنیت ملی شامل هر دو بعد دفاع ملی و حمایت از منافع ژئوپلیتیکی، اقتصادی، سیاسی، نظامی و دیگر منافع می‌شود و بر این اساس، نه تنها سیاست‌های دفاعی، بلکه دیگر سیاست‌ها را نیز شامل می‌شود.^۲

امنیت بین‌المللی، شامل مجموعه‌ای از تدابیر و اقدامات دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی، همچون سازمان ملل متحد است که برای اطمینان از بها و امنیت متقابل صورت می‌گیرد. این اقدامات شامل اقدام نظامی، موافقت‌نامه‌های دیپلماتیک همانند معاهدات و قراردادها می‌باشند.^۳

محیط امنیت منطقه‌ای، عرصه نزدیک و تأثیرگذار دولت است و مجموعه‌ای از بازیگران دولتی و غیردولتی را در برمی‌گیرد. مجاورت جغرافیایی در کنار قابلیت‌های تهاجمی و ایدئولوژیکی از اصلی‌ترین متغیرهای مؤثر بر درک دولت‌ها از تهدیدهای امنیتی این محیط است.^۴

۱- (اخباری و محمدپور، ۱۳۸۶: ۳۳).

2-Holmes, 2015.

۳- (مهدیان، ۱۳۹۲: ۳۴).

۴- (افتخاری، ۱۳۸۷: ۳۵).

آسیای مرکزی، منطقه‌ای دارای مشخصات جغرافیایی، سیاسی، امنیتی و... ویژه است که در فضای رقابت‌های قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای با قرارگیری در محل اتصال منطقه ژئواستراتژیک اوراسیای مرکزی با دو منطقه ژئواستراتژیک شرق و جنوب آسیا به یکی از کانون‌های مهم همکاری، رقابت و تضاد در سطح منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تبدیل شده است. اختلافات این کشورها با یکدیگر زمینه‌ساز کنشگری روزافزون قدرت‌های خارجی در امور منطقه بوده است که در رأس آن‌ها فعالیت‌های روسیه، چین و ایالات متحده و رژیم صهیونیستی قرار داشته است. استقلال اجباری دولت‌های این منطقه و ورود بدون تجربه پیشینی به نظام بین‌المللی باعث شد تا این کشورها وارث مسائل و مشکلات اتحاد شوروی در زمینه‌های گوناگون شوند.

در این بین، ج.ا.ایران به‌منزله یک قدرت منطقه‌ای دارای اتصال جغرافیایی، اعم از زمینی و دریایی با منطقه آسیای مرکزی و برخوردار از پیوندهای فرهنگی و تاریخی و مردمی با کلیه کشورهای آسیای مرکزی از ظرفیت‌های چشمگیری برای ارتقای همکاری‌ها با این منطقه و ایفای نقشی سازنده در بهبود امنیت و ثبات در آسیای مرکزی بهره‌مند است. در حالی که ایران به‌منزله دروازه آسیای مرکزی به آب‌های آزاد از ظرفیتی بسیار مهم و راهبردی برخوردار بوده و بخش مهمی از زیرساخت‌ها در این زمینه را نیز مهیا کرده است؛ اما اراده قدرت‌های متخاصم و رقیب برای منزوی ساختن ج.ا.ایران و تقلیل جایگاه راهبردی ج.ا.ایران به‌ویژه از طریق دور زدن کشور در شریان‌های مهم انتقال انرژی و خطوط مواصلات منطقه‌ای و بین‌المللی نشانه‌های تبدیل یافتن وجه دیگری از فرصت‌ها به تهدیدات را برای ج.ا.ایران آشکار ساخته است.

وجود ظرفیت‌های گسترده و متنوع داخلی در ج.ا.ایران و سوابق کنشگری سازنده کشور در منطقه آسیای مرکزی، نوید گسترش و تثبیت حضور و نفوذ ج.ا.ایران در منطقه آسیای مرکزی را به شرط تدوین راهبردهای واقع‌بینانه و در ادامه آن اتخاذ سیاست‌های حکیمانه می‌دهد.

غفلت از محیط‌های امنیتی در تدوین راهبردهای کلان امنیتی می‌تواند تبعات جبران‌ناپذیری را برای کشورها به همراه داشته باشد. غافلگیری راهبردی، کاهش دامنه خطرپذیری، افزایش آسیب‌پذیری، کاهش قدرت عکس‌العمل و انعطاف‌پذیری راهبردی و کاهش انسجام راهبردی و عدم تدوین راهبردهای امنیتی بهینه از تبعات تعلل در اتخاذ راهبردهای امنیتی مبتنی برای ویژگی‌های محیط‌های امنیتی کشورها است. مسئله‌ای که در خصوص منطقه آسیای مرکزی وجود دارد، این است که در راهبردهای امنیت منطقه‌ای ج.ا.ایران این منطقه به علت اینکه تهدید فوری و مستقیم را متوجه منافع ملی کشور ننموده، مورد توجه جدی قرار نگرفته است.^۱

با گذشت بیش از ربع قرن از فروپاشی شوروی و استقلال پنج کشور در آسیای مرکزی، این منطقه با معضلات امنیتی متعددی مواجه است. اهم مشکلات امنیتی در قلمرو آسیای مرکزی به‌خاطر تأثیرپذیری از بحران‌های منطقه غرب آسیا، نفوذ جریان‌ات افراط‌گرایی اسلامی، گسترش تروریسم، رقابت قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، درگیری‌های مرزی، اختلافات طایفه‌ای، جنگ‌های داخلی، عدم توسعه نظام حکومت‌داری مردم‌سالارانه، گسترش فقر، فساد اقتصادی، اقتصاد رانتی، تغییرات اقلیمی و مسائل زیست‌محیطی است. این معضلات موجبات پیچیدگی خاص در عرصه و صحنه محیط امنیتی این منطقه گردیده است.^۲

در این بین، ج.ا.ایران به علت موقعیت جغرافیایی خاص، هم‌جواری و نزدیکی جغرافیایی به منطقه آسیای مرکزی و داشتن اشتراکات فرهنگی و دینی که باعث قرار گرفتن ج.ا.ایران و آسیای مرکزی در دایره امنیتی یکدیگر شده، بر مبنای اصل جبر ژئوپلیتیکی نمی‌تواند منفعل عمل کند؛ زیرا که هرگونه اهمال در برآوردهای راهبردی در محیط امنیتی این منطقه می‌تواند باعث کشیده شدن دامنه ناامنی به عمق راهبردی کشور شده و تبعات مخرب و غیرقابل جبرانی را بار بیاورد.

۱- مصاحبه با مجتبی دمی‌رچی‌لو (۱۳۹۸/۱۱/۱۲).

۲- مصاحبه با جهانگیر کرمی (۱۳۹۸/۱۰/۲۱).

با توجه به اینکه در اسناد بالادستی کشور (برنامه ششم توسعه، چشم‌انداز ۱۴۰۴) و از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) توجه ویژه به همسایگان و مناطق ژئوپلیتیکی پیرامونی کشور برای توسعه همکاری‌های تجاری، اقتصادی، سیاسی، امنیتی و فرهنگی مورد تأکید قرار گرفته است^۱، ولی در عمل موانعی مثل عدم وجود طرح‌های راهبردی همه‌جانبه در سطوح، بخش‌ها و لایه‌های مختلف مدیریتی کشور در قبال منطقه آسیای مرکزی به‌طور کامل مشهود است^۲.

از علل مهم این رخداد، عدم شناخت کافی از شاخص‌های ژئوپلیتیکی آسیای مرکزی، عدم اشرافیت کامل به نقش‌آفرینی و کنشگری بازیگران و رقبای فرامنطقه‌ای و منطقه‌ای، نبود مطالعات جامع در حوزه مؤلفه‌های امنیتی تنش‌زا و چالش‌برانگیز در کشورهای آسیای مرکزی، عدم تبیین دقیق سیاست‌های منطقه‌ای در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و نظامی کشور در قبال منطقه آسیای مرکزی است.

آنچه اکنون توجه به منطقه آسیای مرکزی به‌مثابه یکی از محیط‌های امنیتی پیرامونی کشور بیش از گذشته ضروری ساخته است، آشکار شدن وجوه مختلفی از فرصت‌ها و تهدیدات امنیتی بر ضد ج.ا. ایران است که ماهیت پیچیده و چندوجهی این تهدیدات در حوزه‌های اقتصاد (تقلیل روزافزون جایگاه ایران در بازارهای این منطقه)، انرژی (طرح کاسا هزار و پروژه خط لوله تاپی)، حمل‌ونقل (یک کمربند، یک راه)، سیاست (تنش‌ها و روابط با تاجیکستان در نتیجه فعالیت‌های کشورهای متخاصم؛ از جمله آمریکا و عربستان سعودی و رژیم صهیونیستی)، همکاری‌ها و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی (ممانعت از عضویت دائم ج.ا. ایران در سازمان شانگهای، تضعیف اکو توسط قدرت‌های بین‌المللی)، نظامی و امنیتی (حضور آمریکا و ناتو در منطقه و بازگشت تدریجی روسیه در ترکمنستان)، فرهنگی (تضعیف نهاد اسلام سنتی در آسیای مرکزی و شیوع افراط‌گرایی اسلامی و

۱- بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان ارتش ج.ا. ایران به مناسبت روز ارتش (۱۳۹۴/۰۱/۳۰).

۲- مصاحبه با مهدی نور محمدی (۱۳۹۸/۰۸/۱۵).

شیعه‌ستیزی و ایران‌هراسی در منطقه، انتقال داعش به شمال افغانستان و رخنه آن‌ها به آسیای مرکزی) و... هستند. تهدیداتی که با هدف منزوی ساختن ج.ا.ایران در ابعاد مختلف و تکمیل کمربند محاصره ایران توسط کنشگران متخاصم و رقیب در منطقه آسیای مرکزی در حال پیگیری و اجرا است.

از دیدگاه مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در روابط خارجی کشور، اهمیت نگاه به شرق در مقابل غرب و اولویت دادن به همسایگان بسیار برجسته‌تر و مهم‌تر جلوه می‌دهد. در این خصوص، معظم‌له می‌فرماید: «در سیاست خارجی، ترجیح شرق بر غرب، ترجیح همسایه بر دور، ترجیح ملت‌ها و کشورهایی که با ما وجه مشترکی دارند بر دیگران یکی از اولویت‌های امروز ماست»^۱. دیدگاه ایشان را می‌توان بازی با حاصل جمع غیر صفر یاد کرد؛ یعنی اگر همسایگانمان امن باشند ما امنیت خواهیم داشت و اگر آن‌ها ناامن باشند ما نیز امنیت نخواهیم داشت. یعنی مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) امنیت را به عنوان امنیت مشترک مدنظر قرار می‌دهند. معظم‌له در موضوع تقویت ثبات، امنیت و توسعه تأکید دارند. معتقدند باید اولویت را به همسایگان بدهیم، بنابراین ایشان نخست بر پیوند بین رفتار، ساختار، فرایندها و کارکردها تأکید دارند و دوم، رویکردشان به دیپلماسی با همسایگان رویکرد تمدنی و فرهنگی است.

مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) به‌طور خاص در بیانات خود به جایگاه رفیع کشورهای آسیای مرکزی تأکید نموده و ضمن هشدارهای پی‌درپی در خصوص رخنه ایالات متحده آمریکا و رژیم صهیونیستی به این منطقه لزوم برقراری رابطه سیاسی هدفمند و بهینه به شکل دوجانبه یا چندجانبه با کشورهای منطقه را برای کنشگری فعالانه ج.ا.ایران در تقابل با نفوذ قدرت‌های زورگو و استعماری و ایفای نقش فعال در محیط امنیتی آسیای مرکزی را مورد تأکید قرار می‌دهند. همچنین در حوزه امنیتی، امنیت کشور را گره‌خورده در امنیت این منطقه مهم جغرافیایی تلقی می‌نمایند.

۱- بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در دیدار مردم آذربایجان شرقی (۱۳۹۶/۱۱/۲۹).

محیط امنیتی کشورها، محصول تعامل عوامل متعدّد است که درمجموع، ساختار و موازنه قدرت را شکل می‌دهند؛ این محیط، عوامل قدرت و ضعف، تهدید و فرصت یک کشور را تعیین می‌کند و از خود آن کشور نیز تأثیر می‌پذیرد.

در تعریف عملیاتی، محیط امنیتی منطقه آسیای مرکزی، تحت تأثیر ماهیت اقتدارگرایی دولت‌های آسیای مرکزی، بحران انتقال قدرت، عدم دولت و ملت‌سازی، گسل‌های قومیتی، تجربه طلبی، انقلاب‌های رنگی هدایت‌شده از خارج به‌ویژه آمریکا، افراط‌گرایی اسلامی و درمجموع بی‌ثباتی، شکنندگی و پیش‌بینی‌ناپذیری تحولات امنیتی این منطقه، است.

کتاب حاضر مشتمل بر شش فصل تألیف گردیده است. در فصل اول؛ مفاهیم و تعاریف امنیت از دیدگاه نظریه‌پردازان داخلی و خارجی تبیین گردیده است. در فصل دوم؛ نظریه‌های امنیت که در تشریح محیط امنیتی تأثیرگذارند مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در فصل سوم؛ جایگاه محیط امنیتی در اسناد بالادستی در کشور مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل چهارم؛ محیط ژئوپلیتیکی آسیای مرکزی مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفته است. در فصل پنجم؛ عوامل اثرگذار در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی مورد بحث قرار گرفته است. در فصل ششم؛ نسبت به ارائه راهبردهای گسترش و تثبیت محیط امنیتی ج.ا.ایران و آسیب‌شناسی روند پیاده‌سازی راهبردها اقدام گردیده است.

لازم می‌دانم از همه اساتید ارجمند که با سعه‌صدر در امر مصاحبه، نظرات عالمانه خویش را به این جانب ارزانی داشته و موجبات غنای بیشتر محتوای کتاب گردیدند نهایت سپاس و تشکر را به عمل آورم.

در پایان از زحمات بی‌دریغ آقای دکتر داود امینی که در مراحل تدوین این کتاب، این جانب را یاری نمودند، صمیمانه قدردانی می‌نمایم.

مجید رضائی